

POSTAVENÍ MLADÝCH LIDÍ NA TRHU PRÁCE

Adriana Čechová

Abstrakt

Trh práce je jeden z nejvýznamnějších výrobních faktorů současnosti, jelikož se přímo dotýká nás všech. Celý svět zasáhla krize, díky které máme o dost složitější získat své místo v profesním životě. Cílem tohoto textu je podat zhodnocení situace mladých lidí na trhu práce v ČR. Mladými lidmi v článku rozumíme osoby v přibližném rozmezí mezi 15 – 24 lety. Rozebírat se bude míra ekonomické aktivity této věkové skupiny, složení dle úrovně vzdělání a postavení z pohledu zaměstnanosti či nezaměstnanosti. Abychom dospěli k širšímu závěru, některá data se porovnávala se statistikami vývoje členských zemí EU.

Klíčová slova: trh práce, mladí lidé, ekonomická aktivita, nezaměstnanost.

JEL Code: J24

Úvod

Nejčerstvější dostupné údaje ukazují, že se světová ekonomika a trh začíná pomalu vzpamatovávat z recese. Pravdou je, že trh práce reaguje zpravidla s půlročním zpožděním na ekonomický vývoj, který je měřený ukazatelem HDP. Dnes lze vzhledem k větší opatrnosti zaměstnavatelů předpokládat, že bude díky zasažení krizí ještě větší. Nejvíce ohroženou skupinou jsou mladí lidé. V období ekonomického růstu tvořili v mnohých zemích Evropy největší skupinu nezaměstnaných osoby nad 50 let, v poslední době se však situace změnila a mezi propouštěnými převažují mladší lidé. Nejobtížněji si nyní hledají práci čerství absolventi, kterým nalezení zaměstnání trvá nejdéle. Podkladem pro zpracování této práce jsou údaje o počtech absolventů škol, kteří ukončili studium v uplynulém roce, přesněji 12 měsících, před okamžikem zjišťování údajů, společně s těmi, kteří byli evidováni u úřadů práce k 30. září určitého roku. Z hlediska celoročních trendů je patrné, že září je měsícem, kdy nezaměstnanost absolventů dosahuje maxima. S postupným zaměstnáváním jejich počet klesá až do dubna roku následujícího. Od té doby opět začíná jejich nárůst. Tento jev je charakterizován tím, že se první absolventi dalšího školního roku začnou koncem května

ucházet o zaměstnání na úřadech práce. V průběhu letních měsíců pak úřady postupně „doregistrují“ další absolventy a tento proces vrcholí v září, kdy dosáhne počet registrovaných uchazečů o zaměstnání čerstvých absolventů nejvyšších hodnot. Cílem této práce by mělo být nastínění trendu vývoje zaměstnanosti mladých lidí u nás, s porovnáním se situací ve státech EU, které krize také citelně zasáhla.

1 Nezaměstnanost a její pojmy

V důsledku ekonomické krize stoupla míra nezaměstnanosti ve všech členských státech Evropské unie. Byla výrazně ovlivněna ekonomickou situací v zemi, celkovou nezaměstnaností, stavem nabídky volných pracovních míst a vztahem mezi poptávkou a nabídkou po pracovních silách. Důležitou roli rovněž měla vzdělanostní a oborová struktura absolventů škol. Konkurence zkušenějších a čerstvě propuštěných pracovníků znevýhodnila především nejmladší uchazeče o zaměstnání. Nejvíce ohroženou skupinou jsou mladí lidé (15–24 let). Zejména čerství absolventi škol nyní hledají práci výrazně obtížněji a déle. Vůči ostatním uchazečům o zaměstnání jsou znevýhodněni nedostatkem praxe, chybějícími pracovními návyky a minimem zkušeností. Názor mladých lidí, který bylo dříve možné shrnout do myšlenky „proč trávit čas náročným studiem, když mohu vydělávat vlastní peníze“, se začíná v důsledku krize proměňovat na „raději studovat, než být nezaměstnaný“. Snížená nabídka pracovních míst může mladé motivovat k získání nebo doplnění si vyšší úrovně vzdělání nebo působit preventivně u předčasných odchodů ze škol. Nabídka volných pracovních míst navíc často neodpovídá kvalifikaci nezaměstnaných. Nelze očekávat, že struktura pracovních míst v Evropě bude stejná jako před krizí. Mezi nejpravděpodobnější jevy bude patřit zvýšená poptávka po vysoce kvalifikovaných pracovnících, některé dříve potřebné profese budou ustupovat do pozadí a v důsledku pokroku vzniknou zcela nové. Další možnosti může být přesunutí výroby do východních zemí. Pro začátek si vysvětlíme pár pojmů, které se zde budou často objevovat:

Zaměstnaní

Za zaměstnané se považují podle definice Mezinárodní organizace práce osoby, které dosáhly 15 let a více a během rozhodného týdne, v němž probíhá měření počtu zaměstnaných, a zároveň splňují některou z následujících podmínek:

- pracovali alespoň jednu hodinu týdně za mzdu (zaměstnanci)

- za účelem dosažení zisku (podnikatelé a spolupracující rodinní příslušníci)
- mají zaměstnání, ale jsou dočasně nepřítomni (v důsledku zranění, nemoci, dovolené, studijního volna, mateřské nebo rodičovské dovolené atp.).

Nezaměstnaní

Nezaměstnaní jsou definováni jako osoby starší 15 let, které v rozhodném období neměly žádné zaměstnání (ani nepodnikaly), neodpracovaly ani jednu hodinu za mzdu nebo odměnu (tj. ani nepodnikaly) a aktivně hledaly práci, do které by byly schopny nastoupit nejpozději do dvou týdnů. Ostatní obyvatelé (děti, studenti denního studia, důchodci, ženy v domácnosti atp.) pokud nesplňují podmínky k zařazení mezi zaměstnané, taky ty považujeme za ekonomicky neaktivní.

Míra ekonomické aktivity

Podíl ekonomicky aktivních osob (zaměstnaných plus nezaměstnaných) v celkové populaci příslušné věkové kategorie.

Volná místa

Za volná místa považujeme taková, která jsou nově vytvořená nebo na něž podniky hledají pracovníky z jiných než vlastních zdrojů. Podíl volných míst je vyjádřen procentem volných míst na celkovém počtu obsazených plus volných míst.

1.1. Nezaměstnanost mladých v ČR a evropských zemích

Vyjadřuje se v procentech, lze ji určit pro různé věkové kategorie a porovnávat situaci mladých lidí na trzích práce různých zemí. Vypočítáme ji jako podíl nezaměstnaných ke všem osobám schopným pracovat (tedy i zaměstnaným a nezaměstnaným). Vysoká míra nezaměstnanosti poukazuje na problémy s uplatněním na trhu práce a je spjata s určitým jevem nepříznivého hospodářského vývoje. V případě, kdy lidé snadno nalézají pracovní uplatnění je vypočtená míra nezaměstnanosti nízká. Tak tomu bývá v období ekonomického růstu. Za možné příčiny nezaměstnanosti můžeme považovat například:

- nedokonalý trh práce, nedokonalé informace o pracovních místech
- pojištění a podpory v nezaměstnanosti - lidé vzhledem k podpoře raději volí stav nezaměstnaný, protože je jim vyplatí (dobrovolná nezaměstnanost)

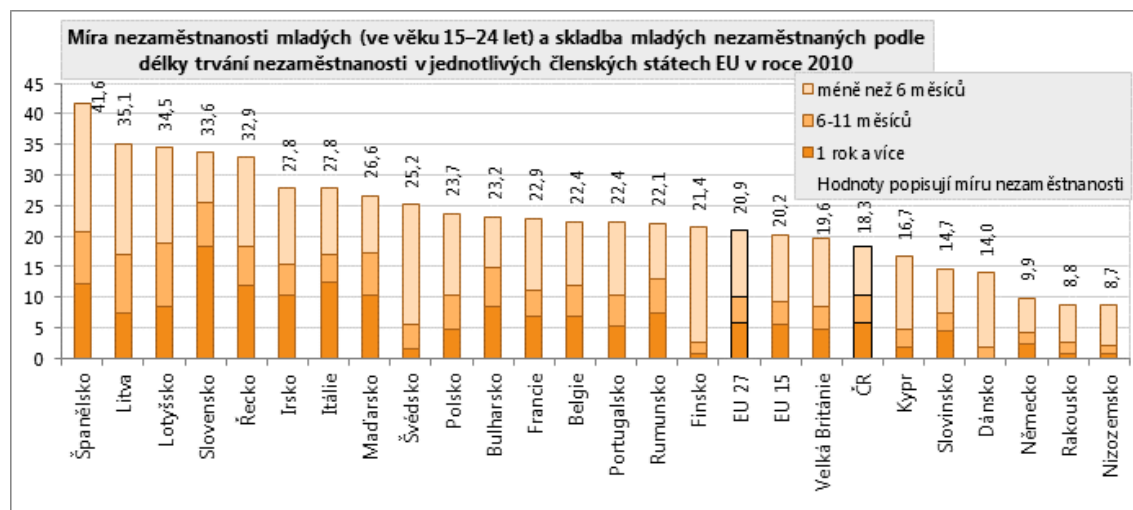
- zákon o minimální mzdě - pokud je minimální mzda umístěna nad tržní cenou, vzniká přebytek nabídky nad poptávkou a někteří nezaměstnaní nezískají pracovní místa
- odbory a kolektivní vyjednávání, které donutí zaměstnavatele ke zvýšení mezd, což může vést k propouštění některých zaměstnanců pro pokrytí zvýšených mezd.

Jednou z možností, jak lze u absolventů zabránit výraznému nárůstu nezaměstnanosti v období recese, je zpružnění trhu práce. Podle názorů mnoha expertů je vhodným nástrojem pro snížení nezaměstnanosti větší využívání částečných úvazků. Tento fakt potvrzuje Nizozemsko. V EU je míra nezaměstnanosti nejnižší právě zde. Práce na částečný úvazek se v této zemi vyskytuje poměrně běžně a stát ji hojně podporuje. Došlo ke zrovnoprávnění částečných úvazků s plnými, zaměstnanec má právo si vybrat, na jak dlouhou dobu chce pracovat.

1.2. Dlouhodobá nezaměstnanost mladých

Za dlouhodobě nezaměstnaného považujeme uchazeče o zaměstnání, který je veden v evidenci na úřadu práce déle než 5 měsíců (dříve 6 měsíců). Na počátku profesní kariéry může být dlouhodobá nezaměstnanost velice nebezpečná, jelikož často vyvolává v mladých lidech pocit osobního selhání. Následující obrázek upozorňuje na problém s dlouhodobou nezaměstnaností mladých lidí. Ukazuje míru nezaměstnanosti osob do 24 let (včetně) v evropských zemích v roce 2010, a skladbu nezaměstnaných podle délky trvání nezaměstnanosti (méně než půl roku, 6 měsíců až 1 rok, více než 1 rok).

Obr. 1: Míra nezaměstnanosti mladých lidí v EU v roce 2010

Zdroj: Eurostat, LFS.

V České republice se dlouhodobá nezaměstnanost mladých lidí stala poměrně závažným problémem. Více než polovina mladých nezaměstnaných (do 24 let včetně) marně hledá pracovní uplatnění již více než půl roku, přičemž převažují ti, kteří hledají již rok a déle.

- téměř 25 % mladých nezaměstnaných je nezaměstnáno 6–11 měsíců
- téměř 32 % je nezaměstnáno 12 měsíců a déle
- ještě větší podíl nezaměstnaných rok a více vykazuje Slovensko (55 %), Maďarsko (39 %), Bulharsko a Irsko (37 %), Řecko (36 %) a Rumunsko (33 %)

Mezi dlouhodobě nezaměstnanými převažovali lidé se středoškolským vzděláním bez maturity, 66 400. Na druhém místě bylo 37 000 lidí se základním vzděláním a na třetím s 28 800 lidé s maturitou. Vysokoškoláků bylo mezi dlouhodobě nezaměstnanými pouze 5700. Vyplyvá to z publikace „Zaměstnanost a nezaměstnanost v ČR“, kterou uveřejnil Český statistický úřad (ČSÚ). Nejvíce dlouhodobě nezaměstnaných je v Ústeckém a Moravskoslezském kraji nejméně pak v Praze. Věkově se nejčastěji řadí do skupiny mezi 30 až 44 roky, profesně nejčastěji pocházejí ze zpracovatelského průmyslu.

Míra nezaměstnanosti mladých lidí (do 24 let) středního odborného vzdělání s maturitou a s odborným výcvikem v roce 2011 podle VŠPS dosahovala 13,6 %, pomaturitního a nástavbového vzdělávání 23,6 % a gymnaziálního vzdělávání 14,8 %. Míra nezaměstnanosti mladých lidí (do 29 let) vysokoškolského bakalářského vzdělání činila 5,1 %, magisterského vzdělání 6,4 % a doktorského vzdělání 0 %.

2 Uplatnění na trhu práce dle vystudovaného zaměření v ČR

Do roku 2003 byly nejvyšší počty zaznamenávány u absolventů oborů středního vzdělání s výučním listem. Od roku 2004 až do současnosti to jsou absolventi oborů středního odborného vzdělání s maturitní zkouškou. Počty nezaměstnaných absolventů jsou dlouhodobě monitorovány úřady práce a vykazovány MPSV v měsíčních statistikách nezaměstnanosti. Detailněji je tato cílová skupina dále sledována v pololetních statistikách absolventů vždy k 30. září a k 30. dubnu příslušného roku.

Největší šanci na nalezení práce mají ze statistického srovnání absolventi středních a vyšších odborných škol zdravotnických oborů. Velmi dobré postavení na trhu práce mají také absolventi elektrotechnických oborů. Naopak propadl stavební výroby postihl mladé lidi, kteří

ukončili studium stavebních oborů. Práci si obtížně hledají také absolventi zemědělských škol. Vyplývá to z analýzy Národního ústavu pro vzdělávání (NÚV).

Nízké míry nezaměstnanosti přitom podle autorek analýzy Jany Burdové a Daniely Chamoutové (2012) již několik let ukazují na potřebu zvýšit počet absolventů zdravotnických oborů, a to hlavně kvůli demografickému vývoji české i celoevropské populace. „Skutečný vývoj počtů absolventů maturitních zdravotnických oborů je však v posledních letech opačný, počty absolventů klesají,“ varovaly autorky analýzy. Velmi dobré postavení na trhu práce mají podle analýzy rovněž absolventi elektrotechnických oborů středních škol. Z nich jsou relativně nízké míry nezaměstnanosti patrné zejména u absolventů středního vzdělání s výučním listem s 14,6 procenta a středního odborného vzdělání s maturitou a odborným výcvikem a nástavbového vzdělávání s 10,5 procenta. V prvním případě je přitom průměr 18,2 procenta a ve druhém 11,4 procenta.

Tab. 1: Počet nezaměstnaných absolventů a mladistvých (v tisících)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
duben	33	25,1	19,1	26,7	32,8	32	26,6
září	41,7	31,2	28,9	38	39,3	35,3	X
Průměrný za rok	33,6	25,1	21,4	28,7	32,7	31,4	X

Zdroj: <http://www.unov.cz>

3 Zvýšení zaměstnanosti mladých osob – projekt ESF

Registrační číslo: CZ.1.04/5.1.01/77.00099

Částka: 6 107 376,80 Kč

Doba realizace projektu: 2. duben 2012 až 31. březen 2013

Důraz se klade na přenos zahraničních zkušeností a dobré praxe při řešení vysoké nezaměstnanosti mladých absolventů, která je zapříčiněná nedostatečnou přípravou na přechod ze studentského života do pracovního procesu. Na základě srovnání České republiky se zahraničními zeměmi (Švédsko, Rakousko, Velká Británie) a využití pozitivních přístupů bude vypracována metodika práce s nezaměstnanými absolventy a vzájemné spolupráce veřejného a soukromého sektoru při řešení situace vysoké míry nezaměstnanosti mladých lidí

v ČR. Cílovou skupinou projektu jsou skupiny organizací, úřady práce, výzkumné a vzdělávací instituce. Ty se pak pomocí nově zavedených přístupů budou snažit působit na samotné nezaměstnané. Především se zvýšenou pozorností na mladé osoby, které mají různé handicap oproti ostatním, ať už se jedná o psychické, sociální či kvalifikační.

Smyslem projektu je poskytnout cílové skupině ucelený pohled na danou problematiku, prostřednictvím příkladů ze zahraničí, a tím následně pozitivně ovlivnit vývoj situace nezaměstnanosti mladých absolventů.

Závěr

V dubnu 2012 celková míra registrované nezaměstnanosti v České republice dosahovala 8,4 % a na úřadech práce bylo registrováno celkem 497,3 tis. nezaměstnaných. Celkový počet evidovaných nezaměstnaných absolventů a mladistvých v dubnu 2012 činil 26,6 tis., podíl nezaměstnaných absolventů na celkové nezaměstnanosti dosahoval 5,3 %. V meziročním porovnání se celkový počet nezaměstnaných snížil o 5 386 absolventů, počet všech nezaměstnaných o 16,5 tisíc. Podíl nezaměstnaných absolventů a mladistvých na celkové nezaměstnanosti poklesl o 0,9 procentního bodu.

Případná možnost prodloužení studia nebo opětovný návrat ke studiu může být příležitostí, jak získat své místo na trhu práce. Proto je důležité poskytnout mladým lidem i možnost v podobě vzdělávání a zvyšování kvalifikace.

Pro zajištění návratnosti investice do vzdělávání je však zároveň nutné zajistit, aby vzdělávací programy reagovaly na budoucí kvalifikační potřeby trhu práce, a to nejen z hlediska pokrytí pozic uvolněných odchody do důchodu, ale také s ohledem na neustálý vývoj a měnící se potřeby pracovního trhu. Pořád platí, že nejvyšší šanci na nalezení pracovního místa budou mít vysoce kvalifikovaní lidé, a to především v technických oborech. Potenciál pro budoucí uplatnění budou mít mladí lidé se středoškolským a vyšším vzděláním. Lidé bez kvalifikace budou v budoucnosti hledat uplatnění pravděpodobně ještě obtížněji než v době ekonomické krize. I z tohoto důvodu je nutné věnovat zvýšenou pozornost na případy předčasných odchodů ze vzdělávání. Dochází také k posunu v obsazování pracovních míst.

Činnosti, které dříve mohli vykonávat pracovníci bez úplného středoškolského vzdělání, se stávají náročnějšími. Zaměstnavatelé na tyto pozice raději obsazují pracovníky

s vyšší úrovní vzdělání - dost často právě mladé lidi. To může být pro mladého člověka na počátku kariéry silně demotivující (zejména v těch profesích, u nichž nedojde k tak výraznému zvýšení technologické náročnosti činností). Zaměstnavatelé by se měli snažit potenciál těchto zdánlivě překvalifikovaných mladých lidí dostatečně využít a rozvinout.

Reference

Burdová, J., Chamoutová, D. *Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším vzděláním – 2012*. Praha, 2012

Burdová, J. a kolektiv. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce 2010*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2011

Postavení českého trhu práce v rámci EU. Praha: Český statistický úřad. 30. 7. 2012

<www.esfcr.cz>

<www.infoabsolvent.cz>

Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS: Metodické popisy ukazatelů VŠPS. Praha: Český statistický úřad, 4.11. 2011

Kontakt

Adriana Čechová

University of Economics Prague, Department of Demography

W. Churchill sq. 4, 130 67 PRAGUE 3, Czech Republic

xceca00@vse.cz